

העיתונות הכללית במצרים 1798-1952

תעשיית הדפוס במצרים החלה עם הכיבוש הצרפתי במצרים בשנים 1798-1801. בימי שלטונו במצרים ייסד נפוליאון שני עיתונים צרפתיים: *Le Courier d'Egypte* (דואר מצרים) ו-*La Decade Egyptienne* (העשור המצרי). שליטה של מצרים, מוחמד עלי, הוציא לאור ב-1823 את העיתון הראשון, **אלוקאא'ע אלמצריה** (האירועים המצריים): שבועון רשמי בשפה הערבית שנועד לעדכן את הציבור בדבר חוקים חדשים, צווים והודעות רשמיות מטעם הממשל (בדומה ל"רשומות" של מדינת ישראל). המייסדים הראשונים של העיתונות העצמאית במצרים, עשרות שנים לאחר מכן, היו נוצרים סורים ולבנונים שברחו ממלחמות פנימיות בארצותיהם ומצאו מקלט נוח בארץ הנלווה. כך ייסדו האחים תקלא אלבנונים ב-1875 את היומון **אלאהראם** (הפירמידות), הממשיך להופיע עד היום.

הכידיו אסמאעיל (1863-1879) גילה יחס ליברלי כלפי העיתונות, אך יורשו ת'נפיק הגביל בחוק הוצאת כתבי עת עצמאיים ואף דרש פיקדון כספי גדול לצורך הנפקת רישיון להוצאתם. המרד של אחמד ע'ראפי נגד הכיבוש הבריטי של מצרים ב-1882 הביא לעליית הגל הלאומי. מסע ההתנגדות של העיתונות לכיבוש הבריטי גרם להידוק הפיקוח על העיתונות.

התקופה שבין סוף מלחמת העולם הראשונה (1918) למהפכת "הקצינים החופשיים" (1952) נחשבת לתור הזהב של העיתונות המצרית, מהטעמים האלה:

1. הנוכחות הבריטית במצרים מאז 1882 הביאה עמה הלכי רוח מודרניים והישגים טכנולוגיים מגוונים. העיתונות מילאה תפקיד מרכזי ולעתים בלעדי בתחום תקשורת ההמונים, בייחוד לפני שנפוץ הרדיו, וכל עוד היה נדיר ויקר.
2. מצרים שימשה צומת תקשורת בין-לאומי בין אירופה וצפון אפריקה לשאר ארצות המזרח התיכון. כמו בה סניפים של סוכנויות ידיעות, נוסדו בתי דפוס מודרניים ויושמה טכנולוגיה מתקדמת בענף העיתונות.
3. במחצית הראשונה של המאה העשרים הייתה רוב העיתונות הכללית עיתונות פובליציסטית, שהונעה משיקולים אידאולוגיים ולא רק כלכליים, ונטלה חלק פעיל במאבק לעצמאות.

כל אלה עשו את העיתונות לכלי משפיע על דעת הקהל ולזירה מרכזית של תגובה למציאות ושל עיצובה כאחד. לאחר עליית "הקצינים החופשיים" לשלטון ביולי 1952 הופעלה צנזורה הדוקה על העיתונות.

מהי עיתונות יהודית?

ל"עיתונות יהודית" יש יותר מהגדרה אחת. בפרק זה הכוונה היא לעיתונים שבעליהם או עורכיהם יהודים, ושקהל היעד שלהם הוא יהודי. לעתים ניכרת "יהדותם" גם בשפתם – ערבית-יהודית, יידיש, לדינו וכדומה.

חקר העיתונות היהודית במצרים נמצא בראשיתו. אף בסיס הנתונים מעומעם במקרים אחדים מפני שלא כל העיתונים זמינים ומשום שלגבי מקצתם יש קושי להכריע אם אכן מדובר בעיתון יהודי, בייחוד כשמדובר בעיתונים ששפתם הייתה ערבית, צרפתית או אנגלית. חלק מכתבי העת הופיע תקופה קצרה, לעתים שבועות ספורים בלבד, ולא נותרו מהם עותקים. לכן הסקירה שלהלן היא כללית, והיא מזמינה מחקרים מעמיקים יותר על העיתונות היהודית במצרים – היקפה, מאפייניה, ייחודה והשפעותיה.

התחלות

העיתונות היהודית במצרים נוסדה בסמוך לראשית העיתונות הכללית שם בשנות השבעים של המאה התשע-עשרה. היו בתולדותיה שתי תקופות עיקריות: עד תום מלחמת העולם הראשונה (1918), ומאז עד 1957. בשלב הראשון ראו אור 28 כתבי עת שהיו פרי יזמה אישית של יחידים בקהילה, ומקצתם הופיעו באופן בלתי סדיר לפרקי זמן קצרים בגין ניהול חובבני ובהיעדר משאבים כספיים עצמאיים. כמחציתם לא האריכו ימים מעבר לחודשים ספורים. הם היו בעלי נטייה דתית שמרנית ומיעטו לטפל בשאלות פוליטיות. אוכלוסיית היעד הייתה הקהילה המקומית, ועניינם העיקרי היה חיי היהודים במצרים ובתפוצות אחרות. העיתון היהודי הראשון – **אלכונב אלמצרי** (הכוכב המצרי) – החל לצאת לאור ב-1879, הופיע במשך ארבע שנים וסקר את הנעשה בקרב יהדות מצרים בפרט ובקרב יהדות העולם בכלל.

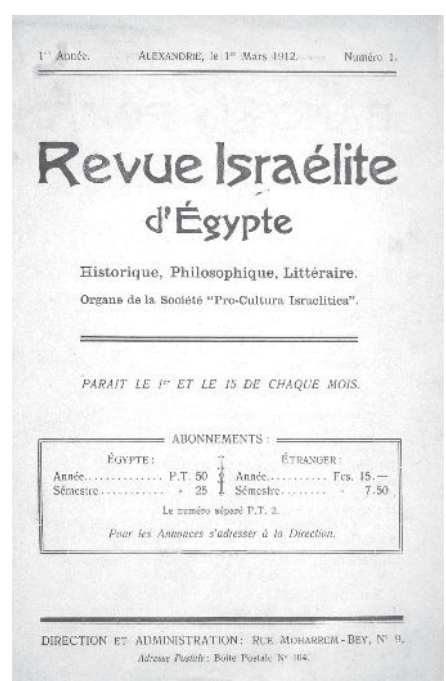
גם בתחום העיתונות שמרו הקהילות בקהיר ובאלכסנדריה על עצמאותן, ולעתים גם התגלעה יריבות ביניהן. כשישים אחוזים מכלל העיתונים היהודיים יצאו בקהיר. ב-1902 הוציאה האגודה הציונית "בר כוכבא" לאור את ביטאונה *Le Messenger Sioniste* (השליח הציוני). כעבור זמן מה השתנה שמו ל**מבשרת ציון**. אין ידיעות על כתבי עת של

קהילות יהודיות קטנות, כגון טנטא, אסמאעיליה ופורט סעיד, וקרוב להניח שאכן לא הוציאו עיתונים בגלל פלח השוק הקטן מדי.

השינויים הדמוגרפיים המשמעותיים בקהילה היהודית במצרים משלהי המאה התשע-עשרה ואילך (הגירה מגוונת מצפון אפריקה, מהבלקנים, מאזור הסהר הפורה וממזרח אירופה) הניעו את מפיקי העיתונים היהודיים לשנות את יעדיהם ואת מסריהם ולהתאימם לקהלים מגוונים יותר מבחינה לשונית ותרבותית. העיתונות היהודית הסתגלה במהירות

מימין: שער העיתון *La Vara* (לה בארה; המטה) גיליון 65 מחודש ספטמבר. במרכז דבר העורך אברהם גלאנטי ותמונתו. קהיר, 1908

משמאל: שער *Revue Israélite d'Égypte* (ביטאון יהודי מצרים). אלכסנדריה, 1 במאי 1912

העיתונות העברית במצרים

אך קוראים רבים שלו היו גולי ארץ ישראל במצרים, שכן נדפס בקהיר. עורך השבועון היה ברוך בינה. הלה הצליח לגייס כותבים איכותיים רבים לכתבה בעיתון, ובהם מרדכי בן-הלל, אברהם אלמליח ומשה סמילנסקי. בגיליון השני התפרסם קול קורא של הראשון לציון, הרב בן-ציון עוזיאל, בכותרת "לאחי היקרים, גולי א"י שבמצרים ושאר פזורי הגולה", ובו עודד את הגולים בזמנים הקשים שאחרי מלחמת העולם הראשונה. עוד התפרסמה בו חליפת מכתבים בין נחום סוקולוב לשריף חֶסֶן, מלך חֶגְיָא. המנהיג הציוני בירך את חֶסֶן על כיבוש דמשק, וזה הצהיר על כוונתו לשתף פעולה עם התנועה הציונית. לאחר שנה שהופיע בקהיר נקנה העיתון בידי מו"ל יהודי, ביזמת ויצמן וסוקולוב, ולימים היה ליומון הארץ.

לחדשות הארץ נוסף מוסף ספרותי בשם שי של ספרות, וגם הוא יצא לאור בקהיר. עורכו היה הסופר והמשורר ש' בן-ציון (שם העט של אלתר גוטמן, אביו של הצייר נחום גוטמן). 12 גיליונותיו הופיעו בין יולי 1918 למרס 1919. גם הוא נקרא בעיקר בידי גולים מארץ ישראל, אך הוא לא הצליח לרכוש קהל קוראים גדול, בעיקר מפני שהעורך לא הצליח לגייס סופרים איכותיים שיכתבו בו בקביעות. שי של ספרות פרסם שירים, מסות וסיפורים קצרים. ש' בן-ציון נהג להתערב רבות בטקסטים, אפילו בשירים, גישה שהעיבה על שיתוף פעולה מצד יוצרים. המהדורה העברית של ישראל נקראה אף היא על ידי אנשי ארץ ישראל ששהו במצרים. העיתון מילא תפקיד חשוב ב־1920, כאשר העיתוננים שראו אור בארץ היו נתונים במצוקה חומרית קשה ולצנזורה חמורה של הממשל. ישראל ריכו ידיעות על הנעשה בארץ והפיצו לעולם היהודי. בראשית שנות העשרים הוא ניסה להשכיח שלום בין הפלגים השונים ביישוב היהודי ופנה במאמרי מערכת ל"אחינו בארץ אבותינו" בקריאה לאחדות פנימית והתרכזות במשימות בניית הארץ לנוכח התקפות האויב.

עיתון עברי מצויר היה רבעון שהופיע באלכסנדריה בשנים 1929-1931. מייסדו היה הרב הראשי של אלכסנדריה הרב דוד פראטו. זו הייתה המהדורה העברית של *L'Illustration Juive* שהופיע במצרים באותה תקופה.

רפאל גרין

במהלך המאה העשרים הופיעו במצרים שישה עיתונים בעברית, ובהם שניים שהוצאו לאור על ידי פליטים מארץ ישראל אשר הוגלו למצרים במהלך מלחמת העולם הראשונה. רבים מהם היו מהבולטים באישי תנועת התחייה הלאומית, והם הקדישו את מיטב מרצם להחייאת השפה העברית ולפיתוח היישוב. מוסדות הקהילה היהודית באלכסנדריה הגישו עזרה חומרית לגולים, ועם זאת הם נותרו קבוצה נבדלת, ותחושת זרות הייתה מנת חלקם של רבים מהם, כפי שמלמד שמו של אחד מכתבי העת – פֶּנְכֶר. העיתונים העבריים נוצרו כמענה לצורך של גולי היישוב בכלי ביטוי תרבותי, כאמצעי לקבלת דיווחים וחדשות, ואולי חשוב מכול – כאמצעי להידוק הקשר בין הגולים לבין עצמם.

העיתון הראשון היה החדשות האחרונות. הוצאת העיתון הייתה פרי יזמה של קבוצת תלמידים מן "הגימנסיה הרצליה" ששהו במצרים עם מנהל המוסד, ד"ר חיים בוגרשוב. חמשת גיליונותיו הופיעו במהלך 1915. העיתון הודפס ללא רישיון, ולמען תנוח דעתו של בעל בית הדפוס חתם העורך בשם הרב של אלכסנדריה אף שלא היה קשור לעיתון בשום אופן.

ניסיון מעניין נוסף להוציא כתב עת שישרת את קבוצת הגולים היה הגיליון הבודד של פֶּנְכֶר בתשרי תרע"ח (1917). כתב עת זה נוסד בידי "אגודת התחייה העברית" באלכסנדריה. העיתון היה פרי שיתוף פעולה בין הגולים לבין גורמים מקומיים בקהילה באלכסנדריה. העורך היה יוסף אהרונוביץ', עורך השבועון הפועל הצעיר, שהפסיק לצאת לאור במהלך המלחמה. תוכני הגיליון יועדו לגולים מהיישוב ולהודי מצרים שקראו עברית. התפרסמו בו כמה מסות, טור של אהרונוביץ', שסקר את מצב היהודים במקומות שונים בעולם ואת היחסים בין יהודי מצרים ליישוב בארץ ישראל – לדעתו הללו אינם תומכים דיים במפעל הציוני – וכן מאמר של יהודי מצרי שחתם בראשי התיבות ר"ס. הלה תקף בחריפות את המצב הרוחני של יהודי מצרים ואמר כי הם נמצאים על סף התבוללות לנוכח הרמה הירודה של לימוד התורה ושמירת המסורת.

השבועון חדשות הארץ היה המהדורה העברית של ביטאון מפקדת הצבא הבריטי באזור. הוא ראה אור בין אפריל 1918 לאפריל 1919. תחילה הופיע בירושלים, אך המפקדה הבריטית העתיקה את המערכת לקהיר כדי שתוכל לפקח על תכניו. קהל היעד שלו היה יהודי היישוב,

לפסיפס הרב-עֵדתי, והעיתוננים נתפרסמו בשבע שפות: צרפתית, ערבית (ספרותית ומדוברת), עברית (גם באותיות ערביות!), איטלקית, לדינו, אנגלית ויידיש. כמחציתם היו בצרפתית וכרבע בערבית. האוכלוסיה האשכנזית במצרים שקדה לשמר את מסורתה ואת שפתה והוציאה באותם ימים שני כתבי עת ביידיש – **די יידישע צייטונג** (העיתון היהודי) ו**די צייט** (הזמן). אברהם גלאנטי הוציא לאור עיתון דו-לשוני, *La Vara* (המֶטָה), בלדינו ובעברית (באותיות רש"י). דו-הירחון *Revue Israelite d'Egypte* (כתב עת יהודי במצרים) התמיד שש שנים (1912-1918), כולל ימי מלחמת העולם הראשונה, והוא חותם את התקופה הראשונה. מאז ואילך השתנו פני הדברים בהדרגה.

העיתונות היהודית מלאחר מלחמת העולם הראשונה

בשלב השני הופיעו 32 עיתונים, אשר נעשו פוליטיים ולאומיים (לאומיות מצרית או ציונית) יותר, ובהתאם גם דתיים פחות. חשיבותם נבעה ממשקלה הסגולי של העיתונות היהודית במזרח התיכון: רב-לשוניותה, תחומי הסיקור הרבים, ניצול הפוטנציאל של מצרים כצומת תקשורת וקרבתה לארץ ישראל. העיתונות היהודית במצרים נקטה עמדות נחרצות בכמה תחומים. היא קראה לרפורמות בהנהגת הקהילה היהודית ובמוסדותיה. היו עיתונאים יהודים שחיוו דעתם בעיתונות המצרית הכללית גם בסוגיות פוליטיות וחברתיות פנים-מצריות ותמכו במאבק של מצרים להשגת עצמאות מלאה. לרוב חתמו בשם, שהעיד על יהדותם, אך מקצתם חתמו בשמות עט כגון "היהודי" ו"הציוני". בעלי העיתונים והעורכים הציונים הביעו את עמדותיהם בבירור בלי להתחשב יתר על המידה בעמדותיהם של ראשי הקהילה היהודית, אשר במקרים מסוימים התנגדו למהלכיהם בסוגיה הציונית. גם מוסלמים ונוצרים כתבו בעיתונים היהודיים.

בזירה הבין-לאומית קראה העיתונות היהודית הפוליטית לבניית בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, פעלה להטמעת הציונות בקרב יהודי מצרים, עדכנה את קוראיה במתרחש ביישוב ובגולה, פרסמה מאמרים המזהירים את העולם מפני עליית המשטר הנאצי והתגייסה להטלת חרם כלכלי על סחורות מתוצרת גרמניה במצרים.

בלמים ומאיצים

גורמים פנים-קהילתיים וחיצוניים עמדו בדרכה של העיתונות היהודית. ההנהגה הדתית והחילונית בקהילה הסתייגה מהביקורת שהוטחה בה בעיתונות. המנהיגים העדיפו לנסות לפתור את בעיותיהם בחדרי חדרים וטענו כי הדרישה לרפורמות במנגנון הקהילה מעידה על היעדר לכידות ומחלישה את הקהילה. היו מתחים גם בין העיתונים לבין עצמם. הם נאבקו על פלח שוק קטן, וכך התפתחה תחרות קשה עד למהלכים יזומים לסגירת כתב עת מתחרה. נשיא ההסתדרות הציונית במצרים, זיאק מוצירי, ייסד בינואר 1918 את השבועון *La Revue Sioniste* (השקפה ציונית). בגיליון הראשון כתב כי מטרתו היא להקים מדינה לאומית לעם היהודי בארץ ישראל, וירושלים היא לבו של העם היהודי. העיתון יצא לאור בקהיר. כבר ב-1920 קם לו מתחרה צעיר ונמרץ: השבועון **ישראל**, ועליו איימו *L'Aurore* (השחר), השבועון *La Tribune Juive* (הבמה היהודית) והירחון בצרפתית *Kadima*, שהוציא מאוחר יותר השבועון **אלשמש** (השמש).

בשל היעדר משאבים כספיים נסגרו רוב העיתונים כעבור זמן קצר. יתר על כן, אנשי העסקים היהודים לא ששו לפרסם מודעות בעיתונות היהודית ולרוב העדיפו עיתונים לא יהודיים בצרפתית כי תפוצתם הייתה גדולה יותר וממילא הגיעו להרבה בתים יהודיים במצרים. משניאותו אותם אנשי עסקים לפרסם את מוצריהם בעיתונים היהודיים, הם דרשו בתמורה לקבל עיתונים חינם.

שקיעתה של העיתונות היהודית הפוליטית במצרים החלה עם המעורבות של מצרים במתרחש בארץ ישראל, מאמצע שנות השלושים ואילך (המרד הערבי). עם ההכרזה על הקמת מדינת ישראל החליטה מצרים להוציא אל מחוץ לחוק את שני השבועונים הפוליטיים והחשובים ביותר של הקהילה היהודית בשנות הארבעים – *La Tribune Juive* ו**אלשמש**.

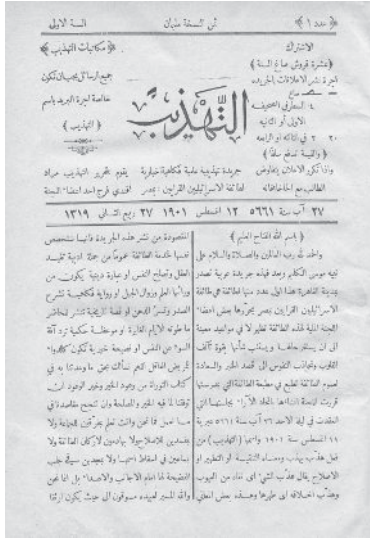
ממחקר השוואתי למיעוטים אחרים במצרים מתברר שהיהודים הוציאו כתבי עת יותר מהמיעוטים האחרים, ובהם הקופטים, היוונים והסורים. ההסבר לכך הוא מורכב. נראה

שער השבועון *La Revue Sioniste* (השקפה ציונית). במרכז ציור המתאר את יעקב נלחם במלאך האלוהים. על פי בראשית לב, כח-כט, נוסף לשמו השם ישראל מלשון שרה – נלחם וניצח – לאחר שניצח את מלאך האלוהים. קהיר, גיליון מיום 27 בנובמבר, 1922

יהודים מסתערבים

יהודים שישבו דורות בארצות ערב ואימצו את השפה הערבית כשפת דיבור. רובם השתלבו בחברת הרוב בזכות חותם ולבושם שלא היו שונים מאלו של שכניהם.

עמוד השער של גיליון 24 של **אלתהדיב** (החינוך). 23 בינואר 1902

הצהרת בלפור

הצהרת תמיכתה של ממשלת בריטניה בהקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל. ההצהרה נשלחה במכתב מאת שר החוץ הבריטי ארתור גיימס בלפור ב-2 בנובמבר 1917 להסתדרות הציונית באמצעות הלורד ליאונל רוטשילד. ההצהרה מציינת כי "ממשלת הוד מלכותו רואה בחיוב את הקמתו בפלשתינה של בית לאומי לעם היהודי, ותשתדל כמיטב יכולתה לסייע להשגת מטרה זו, בהנחה ברורה כי לא ייעשה דבר העלול לפגוע בזכויותיה האזרחיות והדתיות של העדות הלא-יהודיות הקיימות בפלשתינה, או בזכויותיהם ובמעמדם המדיני של היהודים בכל ארץ אחרת".

הצהרת בלפור נחשבת לציון דרך בתולדות הציונות, שכן בפעם הראשונה מאז ייסוד התנועה הציונית עלה בידה להשיג את תמיכת המעצמה הבריטית.

שהסיבות העיקריות לשימוש האינטנסיבי בעיתונות ככלי תרבותי הן אלה: א. השתלבות היהודים בשכבות הגבוהות של החברה המצרית העירונית וחשיפתם לגילויי המודרנה ובכללה העיתונות האירופית (בעיקר ממערבה); ב. קשרים הדוקים עם קהילות יהודיות בעולם כולו, ובייחוד במערב אירופה ובמזרח, וחשיפה לעיתונות שלהם, שהייתה מפותחת מאוד ושימשה זירה מרכזית לעיצוב תודעה ולעיומותים רעיוניים, לצד אספקת מידע מגוון על המתרחש בקהילות, בארצות המוצא שלהן, בעולם, ובייחוד בארץ ישראל.

עיתונות קראית

הקראים, שנחשבו למסתערבים ביותר בקרב יהודי מצרים, הוציאו חמישה כתבי עת, כולם בערבית. הנה מקצתם: **אלתהדיב** (החינוך) נוסד באוגוסט 1901 ועורכו היה מראד פרג (ראו עליו בפרק הקראים). הוא חדל להופיע במהלך 1903. **אלשבאן אלקראאין** (הצעירים הקראים) הופיע במשך חודשים אחדים במהלך 1937; מפעם לפעם צורפו לו עמודים בצרפתית כדי לעשותו זמין וקריא גם לחלק מן היהודים הרבניים. דווקא כשהעיתונות הרבנית כבר הייתה בדעיכה בשנות הארבעים, החלה הנהגת העדה הקראית להוציא לאור ב-1945 את **אלפללים** (הדובר). לאחר קום מדינת ישראל הוא התמקד רק בנושאי דת ובחדשות העדה והקפיד על צנזורה עצמית. מדיניות זו הועילה עד לאחר "מבצע קדש", ובתחילת 1957 סגרו אותו השלטונות המצריים. בכך נחתם עידן העיתונות היהודית במצרים.

העיתונים הבולטים

ISRAEL, ישראל, إسرائيل (אסראא'יל = ישראל) (1920-1939)

ד"ר אלברט מוצירי הושפע מהצהרת בלפור והחליט לנטוש את הרפואה למען פעילות ציונית והקמת עיתון ציוני במצרים – **ישראל**. השבועון נוסד בפסח 1920 ונחשב לאבן דרך בתולדות העיתונות היהודית במצרים. הוא יצא לאור בקהיר ושאף לייצג את כל רבדיה של הקהילה. בפועל, בשל השוני הדמוגרפי והתרבותי בין הקהילה בקהיר לזו שבאלכסנדריה, העיתון ייצג יותר את הקהילה בקהיר. ספרדים, מזרחים ואשכנזים, בעלי רקע כלכלי מגוון ודוברי שפות שונות נטלו חלק בכתיבה ובעריכת העיתון. הוא הופיע בשלושה גיליונות לשנתיים נפרדים: בצרפתית (עד 1939), בערבית (14 שנים) ובעברית (רק ארבע שנים, עד 1924). ב-1923, לאחר שמוצירי הצליח לגייס מספיק מנויים שיבטיחו את הופעתו של העיתון ללא תמיכה חיצונית, הכריז על התנתקותו מן הממסד הקהילתי.

לשבועון היו 14 מרכזי תפוצה במערב אירופה ובצפון אפריקה והמזרח התיכון. הגיליון בצרפתית הופץ גם לקהילות היהודיות בצפון אפריקה, בסוריה ובלבנון וליהודי צרפת ויוצאי מצרים שהתגוררו בצרפת. קהל היעד של הגיליון בערבית היה עדות המזרח, הקראים ויהודים דוברי ערבית בעיראק, בסוריה ובלבנון. המהדורה הערבית של השבועון זכתה לפופולריות בעיקר בקרב יהודי עיראק, בייחוד מאז פרוץ המאורעות בארץ ישראל ב-1929, מאחר שהשבועון עדכן את הקוראים במתרחש בארץ ישראל.

הגיליון בעברית הופץ לאנשי הדת, למיעוט שידע עברית היטב ולשארית הגולים היהודים מארץ ישראל שהגיעו ב-1915. הגיליונות בלשונות השונות שמרו על צביונם המיוחד בהתאם לקהלי היעד שלהם. לדוגמה: עורכי המהדורה הערבית של השבועון **ישראל**

ביקשו לשלב את היהודים בחיים החברתיים, התרבותיים והפוליטיים של מצרים, ואילו המהדורה הצרפתית הביעה הסתייגות מתהליך זה. סעד יעקוב מאלכסי, עורך המהדורה הערבית, התרעם על חוסר המעורבות של היהודים בחיים הפוליטיים במצרים. הוא כתב, בין היתר: "האשמה נופלת עלינו משום שהתרשלנו ולא הצטרפנו לשורות המפלגות המצריות. ומי מאיתנו הציג את המועמדות שלו ולא זכה משום שהוא יהודי?" (גיליון 3, עמ' 1, 27 בינואר 1924).

במאבק למען שיקומה הארגוני והתרבותי של קהילת קהיר נכתב כי "הנהלת הקהילה ומוסדותיה משולה למבנה רעוע; תיקון של צד אחד יביא להתרסקות הצד האחר. [...] בכל פעם שנשמעות קריאות לרפורמות, ניצבים נגדם מנהיגים המנצלים את מלוא כוחם הכלכלי, מעמדם והשפעתם" (גיליון 17, עמ' 8, 9 בספטמבר 1921).

מעט לעת התקומם **ישראל** על שיהודי מצרים שולחים את ילדיהם לבתי ספר צרפתיים. מחשש להתבוללות קרא השבועון ליהודים לשלוח את ילדיהם לבתי ספר יהודיים כדי לקרבם לדת ולתרבות היהודית. תגובת ממשלת צרפת לא איחרה לבוא, ובאוקטובר 1935 אסרה להפיץ את **ישראל** בצפון אפריקה, בסוריה ובלבנון.

עם פטירתו של אלברט מוצירי בפברואר 1933 קיבלה על עצמה אלמנתו, מתילדה מוצירי לבית מאני, את ניהול העיתון, וחיידה את המאבק נגד הנאציזם והפאשיזם. העיתון נסגר ב-1939 לאחר שהופיע במשך כעשרים שנה. כמה סיבות הביאו לסגירת העיתון היהודי החשוב ביותר במצרים, והחשובות שבהן היו אלה: א. חוזה מוֹנְטֶרָה

אלברט ומתילדה מוצירי

אלברט מוצירי נולד בקהיר ב-1868, בן למשפחה שמוצאה מאיטליה. משפחת מוצירי השתקעה במצרים במאה השמונה-עשרה, אך העדיפה להחזיק בנתינות האיטלקית, דבר שהקנה לה זכויות יתר. משפחת מוצירי ניצלה את ההתפתחות הכלכלית במצרים ונעשתה לאחת המשפחות העשירות. בין היתר הנהיגה את הקהילה היהודית בקהיר. בגיל 17 נסע מוצירי לפריס ללמוד רפואה, שם התוודע לפרשת דרייפוס ולמנהיגים ציוניים דוגמת אלכסנדר מרמרוק ומקס נורדאו. במקביל ללימודי הרפואה עשה אלברט את צעדיו הראשונים בתחום העיתונות וכתב מאמרים לעיתונים יהודיים בצרפת. ב-1912 נסע לארץ ישראל ושם נשא לאישה את מתילדה מזל לבית מאני. ב-1913 שבו למצרים. במהלך מלחמת העולם הראשונה התנדב לצבא הבריטי ושירת בו כרופא. בהשפעת הצהרת בלפור יסד וניהל את העיתון *Israel* וניצל את החסינות האיטלקית כדי לחמוק מחוקי הצנזורה הנוקשים. בשנת 1922 התמנה לסגן נשיא בפועל של הפדרציה הציונית במצרים, במקביל לעבודתו כעורך **ישראל**. אלברט מוצירי נפטר באורח פתאומי בפברואר 1933. מתילדה מזל מוצירי נולדה בחברון, בת לשופט מלכיאל מאני, נצר למשפחה בבלית מיוחסת. מתילדה ניהלה את השבועון **ישראל** לאחר פטירת בעלה. ביוני 1939 חזרה לארץ ישראל ללא זכות שיבה למצרים בשל תביעות משפטיות נגדה מטעם שגרירות איטליה וגרמניה. בשנת 1941 יצאה לעיראק מטעם המוסדות הלאומיים כדי להכשיר עליית נוער יהודי מעיראק. היא זכתה בתואר יקירת ירושלים ונפטרה בירושלים בשנת 1981.

אלבר מוצירי כמעבד פני העיתונות היהודית במצרים

אלבר מוצירי יצר אפוא קוד של התנהגות עיתונאית ששימש השראה לעיתונאים יהודים אחריו. מבנה העיתון, שיטת ליקוט המידע והצגתו היו דגם חיקוי לעיתונים היהודיים במצרים. מוצירי עיצב דפוס של עיתונות המסרבת לשאת תוויות: עיתונות קהילתית שאינה כבולה למנגנון הקהילתי; עיתונות מצרית הממוקמת על נהר הנילוס אך צופה לעבר אגן הים התיכון על כל גדותיו; עיתונות יהודית הרבקה במאבק למען קידום "העניין היהודי" (אֶלְקֶצְיָה אִלְיָהוּדִי; *La cause juive*) אך פתוחה לקהלי יעד רחבים ומגוונים, ובכלל זה גם לקהל קוראים לא-יהודי; עיתונות לאומית פרו-ציונית, שאינה לכודה – לפחות לא תמיד – במסגרות הארגוניות של התנועה הציונית ואינה כפופה תמיד לתכתיביה.

הלל, "ישראל" בקהיר, עמ' 53-54.

שלושה עשרים מתוך השבועון הציוני **ישראל** מימין: בערבית (גיליון 33, יום שני, 15 בנובמבר 1920, ד' בכסלו תרפ"א); באמצע: בעברית ("ח" בכסלו תרפ"א); משמאל: בצרפתית (15 באוקטובר 1920)

(Montreux) מ-1937 ביטל את זכויות-היתר של הנתונים הזרים במצרים, ובעקבות זאת חיבה הצנזורה את עורכי העיתונים להביא כל גיליון לאישורה. ב. ראשי הקהילה בקהיר לא ראו נחת מחשיפת בעיותיה של הקהילה ולבטיה מעל דפי העיתון, ובייחוד שללו את העמדה הנחרצת של מתילדה מוצירי למען הקמת בית לאומי לעם היהודי. ג. השלטונות המצריים הסתייגו מפעילותה נגד הנאציזם. שגרירי איטליה וגרמניה במצרים בגישו נגדה שתי תביעות דיבה. בעקבות כך נאלצה מתילדה מוצירי לצאת את מצרים ב-1939 ללא זכות שיבה, ושמה פעמייה לארץ ישראל.

ישראל שימש נקודת מפנה בעיתונות הקהילתית של יהודי מצרים. הוא תרם להתפתחות של דור חדש של עיתונאים, שנעשו במרוצת הזמן בעלים ועורכים של עיתונים עצמאיים.

L'Aurore (השחר) (1924-1941)

אחת התופעות המעניינות בתקשורת הכתובה הייתה ניידות של עיתונאים ועיתונים ממקום למשנהו כאשר השתנו התנאים החברתיים, הפוליטיים והכלכליים. השבועון *L'Aurore* הוא דוגמה אופיינית לניידות כזו. הוא נוסד ב-1909 בידי לוסיאן שיוטו באסתאנבול שבתורכיה. ב-1919 הוא נסגר בגלל לחץ השלטונות, ויש אומרים שמסיבות כלכליות. לאחר שהסתכסך עם הקהילה היהודית עבר שיוטו להתגורר במצרים. ב-1924 החל להוציא לאור מחדש את השבועון בקהיר באותו שם, וזכה להצלחה בקרב יוצאי יוון ותורכיה במצרים. בשל הצלחתו נעשה למתחרה הבולט של **ישראל**. בדומה ל**ישראל** הגדיר עצמו *L'Aurore* כעיתון יהודי לאומי והפגין נטיות פרו-ציוניות מובהקות. שיוטו התרעם מאוד כנגד האדישות של רוב הקהילה היהודית, לרבות המנהיגים הדתיים וראשי מוסדות הקהילה, שנמנעו מליטול חלק במאמץ הציוני להקמת הבית הלאומי. משנבחר הברון זיאק דה-מנשה לנשיא הוועד המקומי באלכסנדריה במרס 1925, קרא שיוטו לעשרי קהיר לקחת דוגמה מאלכסנדריה וללכת בעקבותיה.

הוא היה הראשון מבין העיתונים היהודיים שפתח במאבק נגד המשטר הנאצי והתרעם כבר בינואר 1933 מפני הנאציזם שזה עתה עלה לשלטון. *L'Aurore* פרסם מכתב פתוח לממלא מקום ראש ממשלת מצרים ובו דרישה להוציא את הממלגה הנאציית בקהיר מחוץ לחוק ולגרש את מנהיגיה. העיתון הזהיר את העולם מפני התוצאות של עליית הנאצים לשלטון. זיאק מאלך כתב כבר ב-2 בפברואר 1933: "גרמניה במאה העשרים

לוסיאן שיוטו (1886-1947)

נולד בסלוניקי שביוון והיה פעיל ציוני, עיתונאי, סופר ומחנך. בשנת 1909 ייסד באסתאנבול את כתב העת *L'Aurore*. כתב העת נסגר בידי השלטונות כעבור עשור.

שיוטו הגיע לתקופה קצרה לארץ ישראל ומשם נסע למצרים והשתקע בה ב-1919. הוא נרתם לפעילות הציונית במצרים והיה סגן נשיא הוועד הזמני של ההסתדרות הציונית בקהיר. שיוטו חידש את הופעת כתב העת *L'Aurore* בשנת 1924 בקהיר, אך פרש מעריכתו ב-1931 בשל משבר פיננסי ויחסים מתוחים עם חלק ממנהיגי הקהילה היהודית. שיוטו התפנה להוראת הצרפתית בבתי ספר ממשלתיים. ב-1941 נתמנה למנהל בית ספר יהודי באלכסנדריה. נפטר באלכסנדריה ב-1947.

זיאק מאלח (1906-1989)

ליד קהיר ממשפחה שמוצאה מאנגליה. החל את דרכו הספרותית בכתבת שירה בצרפתית ב-1927. ב-1932 החליף את לוסיאן שיוטו כעורך השבועון *L'Aurore*. עד אז עסק בבנקאות. שלטונות מצרים עצרו אותו ב-1953 באשמת חתרנות פוליטית והוא גורש ממצרים והגיע לבריטניה, ארץ מולדתו של סבו. מאלח המשיך את דרכו העיתונאית בפריס כנציג של כתבי עת בריטיים וצרפתיים והתמחה בענייני המזרח התיכון. מאלח נפטר בלונדון ב-1989.

1932 החליף את לוסיאן שיוטו כעורך השבועון *L'Aurore*. עד אז עסק בבנקאות. שלטונות מצרים עצרו אותו ב-1953 באשמת חתרנות פוליטית והוא גורש ממצרים והגיע לבריטניה, ארץ מולדתו של סבו. מאלח המשיך את דרכו העיתונאית בפריס כנציג של כתבי עת בריטיים וצרפתיים והתמחה בענייני המזרח התיכון. מאלח נפטר בלונדון ב-1989.

דיווח מטקס פתיחת טיפוס מס' 687 של "בני ברית" בקהיר. כתבה מתוך השבועון *L'Aurore* (השחר). קהיר, 29 באפריל 1937

דומה לספרד תחת שלטונה של איזבל" (גיליון 48, עמ' 1, 2 בפברואר 1933). ההשוואה בין גירוש ספרד לעליית הנאצים לשלטון הדהדה במאמרי המערכת של השבועון. הוא שיגר מכתב גלוי לראש ממשלת מצרים ובו התריע על הסכנה החמורה הטמונה בעליית היטלר ועל ההשלכות הצפויות של ליבוי האווירה האנטישמית (גיליון 50, עמ' 1, 16 בפברואר 1933). פעילות המפלגה הנאצית במצרים המריצה את *L'Aurore* לשמש דוברת של הליגה נגד האנטישמיות במצרים. כשאר העיתונים הציוניים במצרים הצליח להגביר לזמן מה את המודעות בקרב עיתונאים בכלי התקשורת הכלליים להזדהות עם המאבק של יהדות מצרים נגד משטרים גזעניים.

משברים אישיים וכספיים פקדו את *L'Aurore*. שיוטו עורר התנגדות חריפה מצד ראשי הקהילה, שמאסו בביקורתו הנוקבת. שיוטו תיאר בכאב את מסע ההשמצה נגד עיתונו: "שום מסע אנטישמי לא עשה כל כך הרבה רע לעיתון *L'Aurore*, כפי שעשו מספר יהודים טובים" (4 ביוני 1926). חברי "בני ברית" נרתמו ב-1931 להצלת השבועון: הם החליפו את שיוטו בזיאק מאלח, והוא אכן חולל שיפור בדימוי של כתב העת ובמעמדו בקהילה. ההשלכות הכלכליות של מלחמת העולם השנייה הכריעו את גורלו של השבועון והביאו לסגירתו ב-1941.

La Voix Juive (הקול היהודי) (1931-1933)

מאורעות הכותל בירושלים ב-1929 נתנו אותותיהם גם בתפיסת העולם של כמה עיתונאים, ובייחוד הרוויזיוניסטים שבהם. אלבר סטאראסלסקי (ראו עליו בפרק ציונות ועלייה), אחד מכתבי המהדורה הצרפתית של **ישראל**, נקט קו מיליטנטי וטען שאין לסמוך על הממשלה הבריטית כדי להגשים את חלום הבית היהודי, אלא רק על העם היהודי. קוראים הביעו את זעמם על דבריו, אך הוא לא הרפה ולא היה מוכן להגמיש את דעותיו עד שפרש מ**ישראל** והקים עיתון משלו – *La Voix Juive*.

כתב העת היה שופרה של התנועה הרוויזיוניסטית במצרים, ונתמך בידי בעלי הון יהודים מאלכסנדריה. הרב הראשי במקום אף פרס את חסותו על השבועון. השפעתו ניכרה במיוחד בקרב יהודים יוצאי איטליה. השבועון נסגר כשיצא סטאראסלסקי לפריס כדי לסייע לז'בוטינסקי.

أَلشَّمْس (אַלְשֶׁמֶס = השמש) (1934-1948)

עם סגירת המהדורה הערבית של ישראל ב-1934 ייסד עורכה, סעד יעקוב מאלכי, עיתון עצמאי בערבית – **אַלשֶׁמֶס** – אשר הופץ לקהילות היהודיות דוברות הערבית בסוריה, בלבנון ובעיראק. זה היה מפעל של איש אחד, תופעה מקובלת בעיתונות הכללית במצרים באותה עת. מאלכי היה בעליו ועורכו הראשי של העיתון. הוא היה מראשי "אגודת הצעירים היהודים" (נְמֻעֵיִת אַלְשַׁבְּאן אַלְאַסְרָאֲאִיִלִיָין), שנוסדה ב-1934. צעירים אלה חרתו על דגלם את הצורך לשלב את הלאומיות היהודית עם התרבות הערבית על חשבון התרבות המערבית. הוא הביא לקוראיו ידיעות ממצרים ומהתפוצות, תרגם מאמרים משפות זרות וחיבר את מאמרי המערכת. בעיקרו היה עיתון פובליציסטי והתמקד בהבעת עמדות ובניתוח מצבים. בעיתון היה מדור קבוע לענייני קולנוע, שערך עֶבְד אֶלְעִזִי אַחְמַד (עיתונאי ערבי-מצרי!), והוא זכה לפופולריות רבה. מאלכי הושפע מתנועת ההתמצרות שקראה לעם המצרי לאמץ את התרבות הערבית על חשבון התרבות האירופית. השבועון עודד צעירים יהודים להשתלב בחברה המצרית מבחינה לאומית ותרבותית כאחת. הוא המריץ ללמוד ערבית ולהכיר מקרוב את התרבות הערבית, ובמקביל ללמוד עברית ולפעול למען הקמת בית לאומי לעם

שער השבועון הרוויזיוניסטי *La Voix Juive* (הקול היהודי). במרכז: דיווח מהקונגרס הציוני השמונה-עשר בפראג – "פראג תקוות ואשליות". קהיר, גיליון מיום 30 באוקטובר 1933

סעד ליאטו/ליתו יעקוב מאלכי (1898-1988)

סעד יעקוב מאלכי נולד בקהיר ושימש מורה בבית הספר היהודי "גריין" בשכונה היהודית עד שנעשה מנהלו. כחבר במפלגת "אַלְנֶפֶד" השתתף בהפגנות הלאומיות. מאלכי ערך את המהדורה הערבית של השבועון **ישראל**, וב-1934 ייסד את השבועון היהודי בערבית **אַלשֶׁמֶס**. הוא נחשב לאחד המייסדים של תנועת "נְמֻעֵיִת אַלְשַׁבְּאן אַלְמֶצְרִיָין" (אגודת הנוער המצרי) שקראה לבני נוער יהודים לאמץ את השפה ואת התרבות הערבית על חשבון התרבות האירופית. משקמה מדינת ישראל סגרו שלטונות מצרים את עיתונו, וכעבור שבועות ספורים עלה לישראל. הוא זכה לתואר יקיר בת ים ונפטר בישראל.

שער השבועון אלשמס (השמש). במרכז: כתבה על עתיד בתי הספר היהודיים במצרים. קהיר, גיליון 5, יום שישי, 28 בספטמבר 1934

היהודי מאלכי החזיק שני דגלים בו בזמן: קריאה מתמדת להשגת עצמאות מלאה למצרים, ובמקביל פעל נמרצות להקמת בית לאומי ליהודים בארץ ישראל. אלשמס הבלטי את השתתפות היהודים בחיי הכלכלה במצרים כגון היענותם לתרום בעין יפה לקרן ההגנה הלאומית (1937), פנה במכתב גלוי לראשי הקהילה לתרום לחידוש ציודו של צבא מצרים (אפריל 1939) ואף דיווח על נכונותם של יהודי מצרים להשתתף במאמץ הזה (מאי 1939). ההתקרבות לחברה המצרית לא סייעה לאלשמס לשרוד במלחמת העצמאות של מדינת ישראל. בשל דעותיו המנוכרות ותמיכתו בהקמת בית לאומי בארץ ישראל תקף גימאל אלחוסייני, מזכיר הוועד הערבי העליון בפלשתינה, בנובמבר 1947 את אלשמס וכתב באלהגראם: "אין סיכוי רב שהתעמולה הערבית הפלשתיאית תגשים את יעדיה במצרים כל עוד יוצא לאור במצרים העיתון הציוני אלשמס". במאי 1948 הגישה הליגה הערבית בקהיר תלונה לשלטונות נגד השבועון בטענה שבעליו תקף את הליגה וקרא לתמוך בציונות, וכי כתב העת קיבל מימון מהתנועה הציונית לכיסוי הוצאותיו. תגובת השלטונות לא בוששה לבוא: ב-11 ביוני 1948 הוציאה הצנזורה במצרים צו סגירה והחרימה את כל גיליונותיו של אלשמס.

La Tribune Juive (הבמה היהודית) (1936-1948)

ישראל חדל להופיע ב-14 ביוני 1939, אך למעשה התמוז עם שבועון ציוני אחר – *La Tribune Juive* – שנוסד באלכסנדריה שלוש שנים קודם לכן. זה היה העיתון הבולט ביותר של יהודי מצרים בשפה הצרפתית בשנות הארבעים. הוא שימש במה למסריה של התנועה הציונית ותמך בהקמת בית לאומי לעם ישראל. גם בימיו הקשים, עם עליית כוחן של התנועות הפאן-אסלאמיות במצרים כגון "האחים המוסלמים" ו"מצרים הצעירה",

שער השבועון La Tribune Juive (הבמה היהודית). במרכז: צילום צמד הרקדנים הורנטטיין מתל-אביב. קהיר, גיליון מיום ה-24 במרס 1936

לא הרפה עורכו הראשי ז'אק רבין ממאמרי מערכת שבהם הגן בלהט על המיעוט היהודי ועל זכותו למולדת משלו. רבין נעצר במאי 1948, וכעבור שבועות ספורים נסגר העיתון.

עיתונות יהודית שנועדה לקהל הרחב

כשליש מן העיתונות שהייתה בבעלות יהודית פנה לציבור הרחב במצרים (כשלושים כתיבי עת!). בשל משקלה המיוחד בעיתונות המצרית בכללותה אציין שלוש דוגמאות בולטות:

1. העיתונות ההיתולית והסאטירית לא הייתה מוכרת במזרח התיכון עד זמנו של העיתונאי היהודי המצרי יעקב צנוע, המכונה שיד' **אבו נט'ארה זרקאא'** (בעל המשקפיים הכחולים). צנוע הוציא לאור בסוף המאה התשע-עשרה סדרה של עיתונים

"מצרים הצעירה" ("מצר אלפתאת")

התנועה החלה את דרכה בשנות השלושים של המאה העשרים בהציגה מצע לאומני פשיסטי מהול בעקרונות דת קיצוניים. היא האמינה כי הפתרון לכל תחלואי החברה והכלכלה במצרים נעוץ בשובה של ארץ הנילוס לעקרונות האסלאם. "מצרים הצעירה" שאפה להעמיד את מצרים במרכז העולם האסלאמי תוך קריאה לביטול זכויות-היתר של הזרים ולהלאמת החברות הזרות. עוד הביעה בגלוי שנאה לזרים. התנועה קראה לנקוט אמצעים מיליטנטיים וצבאיים (גיהאד) כדי לכוון אימפריה מצרית שתשלט על העולם המוסלמי. התנועה אימצה לעצמה משיטתיה של המפלגה הנאצית והיו לה קשרים הדוקים עם המפלגה הפשיסטית באיטליה בשנות השלושים. ב-1938 הייתה למפלגה – "המפלגה האסלאמית הפטריוטית". גמאל עבד אלנאצר, ממנהיגי "הקצינים החופשיים" ונשיא מצרים בשנות החמישים והשישים, היה חבר ב"מצרים הצעירה".

ז'אק רבין (1912-1991)

ליד פתח תקווה. משפחתו ירדה לאלכסנדריה. רבין כתב בצרפתית בעיתונות היהודית והכללית במצרים. הוא שימש מזכיר אגודת העיתונאים במצרים. ערך את השבועון *La Tribune Juive* (1936-1948), שנחשב לשבועון היהודי הבולט ביותר בצרפתית בשנות הארבעים. שלטונות מצרים עצרו אותו עם פרוץ המלחמה ב-1948 והוא נכלא במחנה ריכוז לשנה. עם שחרורו עלה ארצה והיה עורכם של כתיבי עת בשפה הצרפתית בישראל.

אלברט מזרחי (1916-1988)

ליד קהיר. התחנך בבית הספר של כ"יח ובבית ספר של יוונים קתולים. החל את דרכו העיתונאית כצלם עיתונות והתמחה בנושאים פוליטיים. כתב בערבית ובצרפתית בכמה כתבי עת במצרים. מזרחי ערך את המדור המשפטי בכתב עת שהתמחה בענייני הבורסה. לאחר שרכש ניסיון רב בכתיבה העיתונאית החל את דרכו העצמאית. מזרחי נחשב לגדול המו"לים היהודים במצרים. הוא ייסד עם רעייתו סול עיתונים שפנו לקהל הרחב במצרים, כגון **אלמצבאח** (המנוחה), **אלצראחה** (הפגנות) ו**אלתקעירה** (המחירון). **אלצראחה** היה השופר של מפלגת אֶלְפֶּד שחזרה לשלטון ב-1950. במהפכת יולי 1952 עצרו "הקצינים החופשיים" את מזרחי לחודשים מספר וכך השתבשה הופעת **אלתקעירה**. במאי 1954 הוציאו שלטונות מצרים את השבועון מחוץ לחוק משום שהופיע באורח לא סדיר. מזרחי עזב את מצרים ב-1960 והיגר לארצות הברית.

יעקב צנוע (אבו נט'ארה זרקאא') (1839-1912)

צנוע נחשב לחלוץ התאטרון המודרני במצרים. נוסף על כך הוא היה עיתונאי, קריקטוריסט, בלשן, משורר, סופר ומהפכן. הוא נולד בקהיר וגדל בשכונה היהודית. כבר בגיל צעיר היה בקיא בתנ"ך, כברית החרשה ובקוראן, דבר שסייע לו להשתלב בחברה ובחיי היום-יום במצרים. צנוע התחנך בליורנו שבאיטליה וידע שבע שפות על בורין. הוא הצטרף לקבוצה קטנה שהייתה הגרעין של התנועה הלאומית המצרית. צנוע החל לעסוק בעיתונות ב-1858 ונחשב כאמור לחלוץ התאטרון ההיתולי במזרח התיכון והראשון שהשתמש בקריקטורה בעיתונות הכתובה באמצעות איורים מעשה ידיו. הוא ייסד, בתמיכת מוחמד עפנדה, את כתב העת המפורסם **אבו נט'ארה זרקאא'** (בעל המשקפיים הכחולים). צנוע הוקיע בעיתוניו הסאטיריים את השחיתות של הכ"דיו אסמאעיל והקפיד לכתוב בשפה הערבית הדבורה כדי להגיע לשכבות רחבות בציבור המצרי; באותם ימים רווחה במצרים הקראת עיתונים לשאינם יודעים קרוא וכתוב. עקב

שער העיתון אבו נט'ארה זרקאא' (בעל המשקפיים הכחולים). במרכז: דבר העורך יעקב צנוע (אבו נט'ארה) אל ציבור קוראיו. פריס, גיליון מיום ה'ז' בינואר 1908

התקפותיו על הכ"דיו הוגלה צנוע לפריס ב-1878, ומשם המשיך להוציא 33 כתיבי עת בשמות שונים כדי לחמוק מן הצנזורה המצרית. הוא נהג להבריח את עיתוניו בארגזים של דגים מלוחים שנשלחו למצרים. הוא נחשב ליהודי שהשתלב במלוא הפעילות הפוליטית, העיתונאית והחברתית של מצרים. צנוע הגן במרץ על מולדתו מצרים והתנגד נמרצות לכיבוש הבריטי. לשם כך ניסה לגייס את האימפריה העות'מאנית ואת צרפת למאבקו נגד הכיבוש הבריטי אך ללא הצלחה, ובעקבות זאת פרש מהחיים הפוליטיים. ב-30 בספטמבר 1912 הלך לעולמו בשנתו ה-74. צנוע נקבר בפריס.

תרומת העיתונות לחקר יהודי מצרים בעת החדשה

ניתוח השיח העיתונאי מאפשר לבחון מחדש גישות שהיו נפוצות במחקר כלפי יהודי מצרים בין שתי מלחמות העולם ויחסם למגמות הלאומיות שהתפתחו בורה המצרית והציונית. משקיפים ומבקריו שהגיעו למצרים בראשית המאה ובשנים שלאחר מכן נטו לתאר את יהדות מצרים כמובלעת תרבותית-חברתית סגורה. [...] העיתונות היהודית, וישראל בתוכה, מעידה על קיומו של שיח ישיר ועקיף בין היהודים לבין בני ארצם המצרים ובינם לבין בני עמם בתפוצות. [...] העיתונות היהודית הלאומית במצרים, שנטלה על עצמה להפיץ את הציונות בקרב יהודי מצרים בכלים ובמושגים מקומיים, היא עדות לכך שלמרות היותה פרי רעיונות מייבאים היא ענתה למצוקה, לצרכים ולאיינטרסים של קבוצות מסוימות בחברה היהודית המקומית.

ולבסוף, המחקר על יהודי מצרים קבע הפרדה בין שתי מגמות סותרות כביכול: פטריוטיזם מצרי מחד גיסא, לעומת לאומיות יהודית וציונית מאידך גיסא. בדיקת הביוגרפיות וההתבטאויות של אישים ועיתונאים שפעלו בין שתי המלחמות מצביעה על האפשרות שהלך הרוח היהודי הלאומי צמח דווקא בקרב אותם אנשים שדגלו בהשתלבותם של היהודים בתהליך עיצובה של מצרים כמדינה לאומית עצמאית, מודרנית ופלוורליסטית, המאחדת את תושבי עמק הנילוס באמצעות משטר לאומי ליברלי. בחוגים מסוימים של הציבוריות היהודית אפשר למצוא תודעה לאומית יהודית מודרנית, שצמחה בד בבד עם מגמת ההשתלבות בחברה המצרית ובאופן משולב עמה, ולא דווקא כתוצאה מאכזבה ממנה, כפי שנהגו לתאר השליחים הציונים בדיווחיהם, ובעקבות כך במחקרים רבים.

הלל, "ישראל" בקהיר, עמ' 183-184.

הגר הלל (1953-2005)

ד"ר הגר הלל נמנתה על סגל האוניברסיטה הפתוחה. היא חקרה עיתונות יהודית במדינות ערב מזוויות שונות כמקור היסטורי המשקף את המציאות וכגורם חברתי-היסטורי, המעצב אותה. פרסמה מאמרים על העיתונות היהודית במזרח התיכון. חיברה עם פרופ' ירון צור ספר על יהודי קזבלנקה (יהודי צפון אפריקה במאות ה-19 וה-20 – יהודי קזבלנקה: עיונים במודרניזציה של הנהגה יהודית בתפוצה קולוניאלית, תל-אביב תשנ"ו). ספרה על השבועון **ישראל** יצא לאור בשנת 2004, והוא עיבוד של עבודת דוקטור שהוגשה לאוניברסיטת תל-אביב בשנת 1998 ("ישראל" בקהיר; עיתון ציוני במצרים הלאומית 1929-1939, תל-אביב תשס"ה).

סאטיריים, ואלה היו תקדים בעולם הערבי. במשך 25 שנה הגן צנוע, שהקפיד להצניע את יהדותו, בכתב ובעל פה, על מולדתו מצרים, והוקיע את הכידי אסמאעיל על היעדר ראייה מערכתית ועל היעדר מנהיגות. צנוע הקים וערך עיתונים סאטיריים רבים בשבע שפות במקביל, תופעה עיתונאית מעניינת לעצמה.

2. ב-1945 יזמה משפחת הררי, מן המשפחות היהודיות המוכרות בקהיר, הוצאה לאור של ירחון ספרותי יוקרתי בערבית – **אלפאתב אלמצרי** (הסופר המצרי) – כדי להחיות את הספרות הערבית הקלאסית ולתרגם מספרות המערב לערבית. לשם כך גייסה המשפחה את מיטב הסופרים המצרים. עריכת הירחון הופקדה בידי גדול סופרי מצרים באותם ימים – טה חסין. ביוני 1948 חדל הירחון מלהופיע. אף שחלפו כשישים שנה מאז, גם בשנים אלה מתנהל ויכוח נוקב באתרי האינטרנט מה הביא את גדולי הסופרים במצרים להשתתף בעריכתו ובכתיבתו של ירחון שהיה בבעלות משפחה יהודית. הגדילו לעשות כמה עיתונאים ערבים שהשמיצו את טה חסין והאשימוהו בחתירה נגד האינטרס הערבי ובנקיטת גישה אוהדת לפליטים היהודים שעשו את דרכם לארץ ישראל.

3. דוגמה מובהקת לעיתון יהודי שפנה לקהל הרחב היא סדרת העיתונים של אלברט מזרחי, שנחשב לגדול המו"לים היהודים בתחום הזה. הוא העז לפנות לקהל הרחב, וב-17 ביוני 1944 ייסד את השבועון **אלתסעירה** (המחירוון), שיוחד לענייני כלכלה וכספים, פרסם רשימה של מחירי מוצרים שבפיקוח, והתמיד במשך עשור. עוד הקים מזרחי סוכנות להוצאה לאור בשם **נפאלת מפר** ללצחאפה (סוכנות מצרים לעיתונות), שהוציאה לאור כתבי עת לכלל הציבור המצרי, ובהם היומון **אלצראחה** (הפננת), שראה אור בשנים 1950-1954. **אלצראחה** היה הראשון שפרסם את המנשר של "הקצינים החופשיים", ימים ספורים לפני מהפכת יולי 1952. עיתון זה הוא היומון

הקצינים החופשיים ("אלֶצ'בֶאט אלֶאֶחְרָאר") תבוסת מצרים ומדינות ערב נוספות במלחמת 1948, השחיתות בשלטון והפערים החברתיים והכלכליים במצרים הביאו לייסוד תנועת "הקצינים החופשיים" בסוף 1949. לקראת סוף 1951 החלו "הקצינים החופשיים" להתארגן כדי להביא לשינוי השלטון. ואכן, תוך שעות ספורות השתלטו, ב-23 ביולי 1952, חברי הקבוצה על בניין המטה הכללי, על תחנות משטרה מרכזיות ועל משרדי ממשלה. "הקצינים החופשיים" הביאו לסילוקו ולגירושו של המלך פארוק. מצרים הפכה לרפובליקה שבה סמכויות נרחבות לנשיאה. המשטר החדש הודיע על רפורמות כלכליות וחקלאיות מרחיקות לכת. לימים היא זכתה לכינוי "התקופה הנאצרית" על שמו של גמאל עבד אלנאצר, ממנהיגי הקצינים, שתוך זמן קצר היה למנהיגה הבלתי מעורער של מצרים ומהפכתה. תקופה זו נמשכה עד מותו הפתאומי של נאצר מהתקף לב ב-28 בספטמבר 1970.

השני שהוציא יהודי, לאחר **אֶלְמִיּוֹן** (בר המזל) שהוציא מוסא קסטלי ב-1889. מזרחי נעצר על ידי ממשלת "הקצינים החופשיים" והופעת העיתון השתבשה. במאי 1954 הורה צו ממשלתי על סגירת העיתון משום שהופיע באופן לא סדיר. בכך נסתם הגולל על העיתונות היהודית שפנתה לקהל הרחב במצרים.

סיכום

חקר העיתונות היהודית במצרים עדיין נמצא בראשיתו. ממחקרים ראשוניים בתחום (בעיקר של הגר הלל, ויקטור נחמיאס ועובדיה ירושלמי) מתברר שהייתה רבת פנים ולשונית, שימשה מדד רגיש להלכי הרוח ולעמדות התרבותיות, החברתיות והדתיות של בני הקהילה, מילאה תפקיד חשוב וחיוני בביקורת על מוסדות ההנהגה (הדתיים והחילוניים) בקהיר ובאלכסנדריה ובהתפתחותם, והרימה תרומה חשובה להטמעת הרעיון הציוני בקרב יהודי מצרים. משנות העשרים ואילך התפתחה במצרים עיתונות יהודית מקצועית, וחותמה ניכר גם במעגלי השפעה רחבים יותר.

העיתונות היהודית במצרים

* מפתח הקיצורים: איטי = איטלקית, אני = אנגלית, יי = יידיש, לי = לדינו, עי = עברית, ערי = ערבית, צי = צרפתית.

מס'	שם העיתון	שנת	מקום	שפה	מייסדים, מנהלים,	תדירות	מגמה והערות
1	אלכונב אלמצרי (הכוכב המצרי)	1883-1879	קהיר	ערי	מוסא כאסתלי (קסטלי) וופאא מחמד	שבועי	אינפורמטיבי
2	אלחקיקה (האמת)	1892-1889	אלכסנדריה	ערי	פרג מזרחי וגורגי מרזא	שלוש פעמים בשבוע	אינפורמטיבי
3	נהצ'ת אסראא'יל (תחיית ישראל)	1890	קהיר	ערי	דוד יארץ		אינפורמטיבי
4	Le Reveil d'Israel (התעוררות ישראל)	1892		צי	בן-רובי		
5	אליאנציב (ההגרה)	1894	קהיר	ערי	דוד יארץ	דו-שבועי	אינפורמטיבי
6	צהיון (ציון)	1894		ערי			
7	ח'ט אלחיאה (קו החיים)	1895	קהיר	ערי	רפאל כהן וסלים רומנו		
8	<i>La Chronique Egyptienne</i> (חדשות מצרים)	1896	קהיר	צי	סלבדור לוי		פוליטי-ציוני
9	אלנציב (הגורל)	1898		ערי	זכי רפאל כהן		
10	אלעאאל'לה (המשפחה)	1904-1899	קהיר	ערי	אסתר מויאל (אזהרי)	חודשי; ב-1902 הפך לשבועי	משפחה וחברה, ענייני הקהילה היהודית
11	אלתהד'יב (החינוך)	1903-1901	קהיר	ערי	מרדא פרג	שלוש פעמים בחודש	משפט, חינוך, ספרות, היסטוריה וחדשות העדה הקראית
12	אט'האר אלחקיקה (חשיפת האמת)	1902(?)	קהיר	ערי	יעקב שמאס ומשה אברהים מנשה	כתב עת קראי שהופיע לזמן קצר בלבד	
13	<i>Le Messager Sioniste</i> (השליח הציוני)	1903-1902	אלכסנדריה	צי	אגודת "בר כוכבא"	פעם עד פעמים בחודש	ציוני
14	מצרים	1905-1904	קהיר	ע+ערי	יצחק כרמונה	החל כדו-שבועי וסיים כשבועי	ציוני ואינפורמטיבי, נדפס בכתב רשיי, מדי פעם היו תוספות בלדינו
15	<i>Il Calvo</i> (המפתח)	1904	קהיר	לי	יצחק כרמונה		נספח הומוריסטי של כתב העת מצרים
16	<i>La Vara</i> (המִטָּה)	1908-1905	קהיר	לי+ערי	אברהם גלאנטי	דו-שבועי	בלתי תלוי, דמוקרטי וליברלי; נדפס בכתב רשיי
17	<i>La Tribuna</i> (הבמה)	1906	קהיר	לי	יצחק סזנה	דו-חודשי	הופיע למשך חודשים ספורים
18	<i>La Luz</i> (האור)	1907	קהיר	לי	משה בן-גיא ואליעזר מנדה	שבועי	הופיע למשך חודשים אחדים
19	די יידישע צייטונג (העיתון היהודי)	1907	קהיר	יי			הופיע למשך שבועות אחדים.
20	די צייט (הזמן)	1908-1907	קהיר	יי	יעקב ליסקוביץ		ייצג את האוכלוסייה האשכנזית בקהיר
21	אלארשאד (ההדרכה)	1909-1908	קהיר	ערי	פרג סלים ליסע	הופיע תחילה כדו-שבועי ולאחר מכן יצא שלוש פעמים בשבוע	ביטאון האוכלוסייה האשכנזית בקהיר כתב עת של העדה הקראית שפעל להנהגת רפורמה בניהול העדה
22	אלסלאם (השלום)	1910	קהיר	ערי	נסים מלול		מלול עלה לאיי וייסד ביפו עיתון באותו שם
23	<i>Israel</i>	1911	קהיר	צי			ביטאון ציוני שהופיע לתקופה קצרה
24	<i>Revue Israelite</i> <i>d'Egypte</i> (יהודי מצרים)	1918-1912	אלכסנדריה	צי+ איטי	אוגו פרפארא	דו-חודשי	אינפורמטיבי

מס'	שם העיתון	שנת הופעה	מקום הוצאה	שפה	מייסדים, מנהלים, עורכים	תדירות	מגמה והערות
25	החדשות האחרונות	1915	אלכסנדריה	ע'י	ש' ניסנבויס	דו-יומי	הופיע ביזמת תלמידי גימנסיה "הרצליה" בתל-אביב שגורשו למצרים אינפורמטיבי וציוני
26	<i>La Renaissance Juive</i> (התחייה היהודית)	1918-1916	קהיר	צ'	יעקב ליסקוביץ'	שבועי	
27	<i>Le Bulletin: Organe de l'Association Amicale des Anciens Elèves de l'Ecole de Menasse</i> (ביטאון ארגון אנודת הידידות של בוגרי בית הספר דה-מנשה)	1934-1917	אלכסנדריה	צ'	אלי ענתבי	חודשי	סקר את חדשות הקהילה היהודית באלכסנדריה ופעילות הארגונים הציוניים במצרים
28	בְּנֵי־בְּרַךְ	1917	אלכסנדריה	ע'י	יוסף אהרונוביץ'	חד-פעמי	הופיע גיליון אחד ביזמת גולי א"י במצרים
29	<i>La Revue Sioniste</i> (השקפה ציונית)	1923-1918	קהיר	צ'	לאון קסטרו וז'אק מוצירי	החל כדו-חודשי והפך לשבועי	כתב העת של הפדרציה הציונית במצרים שסקר את הפעילות הציונית בעולם אינפורמטיבי וציוני. הופיע בשלוש מהדורות לשוניות
30	<i>Israel</i> ישראל (ישראל)	1939-1920	קהיר	צ'+ע'ר'	אלברט מוצירי ומתילדה מזל מוצירי	שבועי	מדע וספרות; ענייני "הבונים החופשיים"
31	<i>Les Nouvelles Maconiques</i> אלאכבאר אלמאסוניה (חדשות "הבונים החופשיים")	1921-1920	קהיר	צ'+ע'ר'	מוסא גרושטיין, אסקנדר פרג ואלברט ביזאת	חודשי	אינפורמטיבי, ענייני העדה הספרדית במצרים; נדפס בכתב רש"י
32	<i>La Verdad</i> (האמת)	1924	קהיר	ל'	מוריס פפושדו	שבועי	אינפורמטיבי וציוני. הקשיים הכלכליים שנוצרו בעקבות מלחמת העולם השנייה הביאו לסגירתו כתב עת של הצעירים הקראים במצרים
33	<i>L'Aurore</i> (השחר)	1941-1924	קהיר ואלכסנדריה	צ'	לוסיאן שייטו וז'אק מאלח	שבועי	משפט וספרות
34	אלאתחאז אלמאסרואילי (האיחוד היהודי)	1930-1924	קהיר	ע'ר'	יוסף פרג צאלח וברוך ליאטו מנגובי	דו-חודשי	
35	בְּרִיד אלמחאנס (דואר בתי המשפט)	1924	קהיר	ע'ר'	יעקב דנא	דו-חודשי	
36	<i>Messages d'Orient</i> (איגרות המזרח)	1925	אלכסנדריה	צ'	אליאן פינברט וקרלו זוארץ	דו-חודשי	
37	<i>La Vie Juive - La Vida Judía</i>	1928	אלכסנדריה	צ'+ל'	אלברטו חרוש	דו-חודשי	כתב העת של היהודים הספרדים במצרים. נדפס בכתב רש"י (החיים היהודיים) במקור אחר צוין כי כתב העת הופיע בשנת 1925
38	<i>Numero Juif</i> (המספר היהודי)	1928	אלכסנדריה	צ'	לאון פלומבו		משפט וציונות
39	אלְבְּרִיד אלְיהודי (הדואר היהודי)	1928		ע'ר'			
40	<i>L'Illustration Juive</i> (הפרסום היהודי)	1931-1929	אלכסנדריה	צ'	דוד פראטו ולאון פלומבו	רבעון	יהדות ומחשבה יהודית
41	עיתון עברי מצויר	1931-1929	אלכסנדריה	ע'י	דוד פראטו	רבעון	המהדורה העברית של <i>L'Illustration Juive</i>
42	<i>El Correo</i> (השליח)	1929	אלכסנדריה				
43	<i>Bulletin de la Société d'Etudes Juives d'Egypte</i> (ביטאון החברה ללימודי יהודי מצרים)	1929	קהיר	צ'+ע'ר'	י' מוסקאטו		היסטוריה יהודית
44	<i>La Vos Judía</i> (הקול היהודי)	1930		ל'	יצחק אלגאזי וליאון ישראל	שבועי	
45	<i>La Voix Juive</i> (הקול היהודי)	1933-1931	קהיר. לאחר זמן קצר עבר לאלכסנדריה	צ'	אלברט סטאראלסקי	שבועי	כתב עת של התנועה הרוויזיוניסטית במצרים
46	<i>Maccabi</i> (מכבי)	1932	קהיר	צ'	אלברט בוזנק		ביטאון "מכבי" במצרים

מס'	שם העיתון	שנת הופעה	מקום הוצאה	שפה	מייסדים, מנהלים, עורכים	תדירות	מגמה והערות
47	<i>Cahiers Juifs</i> (מחברות יהודיות)	1936-1933	אלכסנדריה-פריס	צ'	הרב דוד פראטו	דו-חודשי	נחשב להמשכו הטבעי של <i>L'Illustration Juive</i>
48	<i>Egyptian Times</i> (אלתאימו אלמצרי)	1934		אני+ער'	ויקטור קטן	שבועי	פוליטי וספרותי
49	אלשמש (השמש)	1948-1934	קהיר	ער'	סעד מאלכי	שבועי	אינפורמטיבי וציוני
50	<i>Kadima</i> (קדימה)	1937-1935	קהיר	צ'	סעד מאלכי ומוריס פריזון	חודשי	אינפורמטיבי וציוני
51	<i>Ha-Tikva</i> (התקווה)	1939-1936	אלכסנדריה	צ'	אלי יאטח ופליקס אוזמן	דו-חודשי	אינפורמטיבי וציוני
52	<i>Judea</i> (יהודה)	1936	אלכסנדריה	צ'	זיאק רבין	שבועי	הופיע לתקופה קצרה ביותר
53	<i>Le Reveil Juif</i> (ההתעוררות היהודית)	1936	אלכסנדריה	צ'	אלי יאטח	דו-חודשי	אינפורמטיבי
54	<i>La Tribune Juive</i> (הבמה היהודית)	1948-1936	אלכסנדריה	צ'	מנדל קלקשטיין וזיאק רבין	שבועי	אינפורמטיבי וציוני
55	<i>Cahiers de l'Etoile</i> (מחברות הכוכב)	1930(?)		צ'	אליאן פינברט וקרלו זוארץ		
56	אלשבאן אלקראאין (הצעירים הקראיים)	1937	קהיר	ער'+צ'	תופיק אברהים עבד אלואחד	דו-חודשי	אינפורמטיבי וקהילתי שדן בענייני היהודים הקראים
57	<i>Mon Magazine</i> (כתב העת שלי)	1930(?)		צ'	אלי שמאע		
58	<i>Alef</i> (אלף)	1944-1942		צ' (?)	סמי שם-טוב		
59	אלגלים (הדובר)	1957-1945	קהיר	ער'	יוסף כאמל	דו-חודשי	אינפורמטיבי, שירת את העדה הקראית
60	<i>La Revue de l'Histoire Juive en Egypte</i> (כתבי-עת של ההיסטוריה היהודית במצרים)	1947	קהיר	צ'+ער'	סטודנטים יהודים		אינפורמטיבי
61	<i>Tassira La Menorah</i> (המחירון – המנורה)	1950	קהיר	צ'+ער'	אלברט מזרחי	שבועי	אינפורמטיבי

כתבי עת שקהל היעד שלהם היה בעיקר הקהל הרחב במצרים

מס'	שם העיתון	שנת הופעה	מקום הוצאה	שפה	מייסדים, מנהלים, עורכים	תדירות	מגמה והערות
62	אבו נט' ארה זרקאא' (בעל המשקפיים הכחולים)	1902-1877	קהיר-פריס	לרוב בער' מצרית מדוברת	יעקב צנוע	תדירות משתנה	סדרה של כתבי עת סאטיריים ואפוזיציוניים
63	אלמיון (בר המזל)	1889	קהיר	ער'	מוסא קסטלי ומחמד אלמאזני	יומי	ספרותי-היתולי. מקור אחר ציין כי כתב העת הופיע בשנת 1879
64	אלזאעה (החקלאות)	1891		ער'	אסכנדר קרלור		חקלאות
65	אלשג'אעה (אומץ הלב)	1908(?)	קהיר	ער'	אנטוניו רומנו ואחמד עבאס	שבועי	ספרותי-עיוני
66	תקוים אלגמאעה אלזאעה אלסלטאניה (השנתון החקלאי של החברה הסולטאנית)	1912	קהיר	ער'	יוסף אצלאן קטאווי	שנתי	חקלאות
67	<i>La Liberté</i> (החירות)	1925-1921	קהיר	צ'	לאון קסטרו	יומי	אינפורמטיבי. השופר של מפלגת "אלופד" לדוברי צרפתית

מס'	שם העיתון	שנת הופעה	מקום הוצאה	שפה	מייסדים, מנהלים, עורכים	תדירות	מגמה והערות
68	<i>L'Informateur Financier et Commercial</i> (המודיע הפיננסי והמסחרי)	1924-1954	אלכסנדריה	צ'י	אלי פוליטי	שבועי	פיננסי-מסחרי. הופיע למשך 25 שנה, תקופת שיא לגבי עיתונים בשליטה יהודית שפנו לקהל הרחב תעשייה
69	מצר אלצנאעיה (מצרים התעשייתית)	1924	קהיר	ערי	ד"ר יצחק לוי	דו-חודשי	תעשייה
70	אלאטפאל אלמצורה (העיתון המצויר לילדים)	1925	קהיר	ערי	יעקב ליסקוביץ' ומחמוד כאמל פריד	שבועי	ילדים
71	<i>Jossy Journal</i> (העיתון של ז'וס'י)	1925	קהיר	צ'י	יוסף ויטה מוצירי	שבועי	ילדים
72	אלתלפון (הטלפון)	1927	קהיר	ערי+צ'י	אלי עזרא כהן	דו-חודשי	חברה, ספרות, רכילות ושערוריות
73	<i>La Patrie</i> (המולדת)	1928	קהיר	צ'י	לאון קסטרו	שבועי	בריאות
74	אלעלאג' אלטבי (הטיפול הרפואי)	1928	קהיר	ערי	סלומון מראד זלוף	שבועי	בריאות
75	בריד אלעאצמה (דואר הבירה)	1930	קהיר	ערי	יעקב דנא	חודשי	משפט וספרות
76	מצר אלקצ'א'יה <i>L'Egypte Judiciaire</i> (מצרים המשפטית)	1930	קהיר	ערי+צ'י	לאון קסטרו	שבועי	משפט
77	<i>L'Orient</i> (המזרח)	1935(?)	קהיר	צ'י	א' פרוזין	שבועי	ספרות צרפתית
78	<i>L'Athenenee</i> (המועדון)	1930(?)	קהיר	צ'י	פליקס בן-זקן וג'ורג' קטאוי	שבועי	ספרות צרפתית
79	<i>La Savoir</i> (הידע)	1935(?)	קהיר	צ'י	רוברט בלוס	שבועי	ספרות צרפתית
80	<i>L'Hebdomadaire</i> (השבועון)	1935(?)	קהיר	צ'י	הנרי שאול	שבועי	קומוניסטי
81	<i>Don Quichotte</i>	1939	קהיר	צ'י	הנרי קוריאל, רימונד אג'ון, ג'ורג' חנין ורמיסיס יונאן	שבועי	קומוניסטי
82	<i>La Bourse Egyptienne</i> (הבורסה המצרית)	1940	קהיר	צ'י	מרקוביץ' ואלברט סטאראסלסקי	יומי	בורסה
83	<i>Middle East Mail</i> (דואר המזרח התיכון)	1944	קהיר	אני	דוד גולדשטיין	שבועי	פרסם מחירי מצרכים שבפיקוח ונושאים מסחריים ספרותי
84	אלתקעיריה (המחירון)	1944-1954	קהיר	ערי+צ'י	אלברט מזרחי וסול מזרחי	שבועי	פרסם מחירי מצרכים שבפיקוח ונושאים מסחריים ספרותי
85	אלכאתב אלמצרי (הסופר המצרי)	1945-1948	קהיר	ערי	משפחת הררי וטה חסין	חודשי	פרסם מחירי מצרכים שבפיקוח ונושאים מסחריים ספרותי
86	<i>Middle East Convoy</i> (שיירת המזרח התיכון)	1946	קהיר	אני	הנרי חיים	שבועי	פרסם מחירי מצרכים שבפיקוח ונושאים מסחריים ספרותי
87	<i>La Presse</i> (העיתונות)	1946	קהיר	צ'י	הנרי חיים	שבועי	פרסם מחירי מצרכים שבפיקוח ונושאים מסחריים ספרותי
88	<i>La Cronique Fiscale</i> (חדשות המיסים)	1946	קהיר	צ'י	נסים מזרחי	שבועי	פרסם מחירי מצרכים שבפיקוח ונושאים מסחריים ספרותי
89	אלמצנאח (המנורה)	1946	קהיר	ערי	אלברט מזרחי וסול מזרחי	שבועי	פרסם מחירי מצרכים שבפיקוח ונושאים מסחריים ספרותי
90	אלצ'אחה (הכנות)	1950-1954	קהיר	ערי	סול מזרחי	יומי	פרסם מחירי מצרכים שבפיקוח ונושאים מסחריים ספרותי

* הטבלה מבוססת בעיקרה על איסוף ועיבוד נתונים על ידי מחבר הפרק וכן על החיבורים האלה:

ע' עבד אלרחמאן, **העיתונות היהודית במצרים, 1897-1954**, קהיר 1979 (בערבית).

ע' איילון, "העיתונות היהודית במצרים", **קשר** 4 (1988), עמ' 85-95.

O. Yéroushalmy, *La Presse Juive en Egypte, 1879-1957*, Paris 2007.

P. Hartman (ed.), *L'Egypte Independante*, Paris 1938.